

sretnijih pesnika negoli što je to naš mali i jadni stvaralac, može dovesti u pitanje: jer se pesma demistifikuje pesmom. (No, u sretnijih pesnika taj pomešani pristup, ta demistifikacija koja se poništava unutar sebe, ima drugačiju težinu.)

Knjiga o kojoj je ovde reč zove se *Knjiga Lj*, mada se mogla zvati i drugačije, kao što i pesme koje su u njoj tu nisu morale biti, mogle su i bilo koje druge (istog pesnika), ništa se ne bi promenilo; jednom rečju u ovoj knjizi nema unutrašnjeg reda, nema zakonitosti bilo koje vrste. Sve je ostalo na goljoj konstrukciji. (Ova digresija o konstrukciji otkriva stav kritičara prema tom rukavcu ljudskog duha.)

Zamislimo, na kraju, i mogućeg čitaoca ove knjige. S obzirom na to da pesnik piše kao da je on prvi pesnik na svetu (i u doslovnom i prenesenom značenju), ova knjiga nužno zahteva jednog specifičnog čitaoca. Čitaoca koji prvi put čita poeziju.

PETKO VOJNIC PURČAR: »KAMENO ŽITO«,
»Stražilovo«, Novi Sad, 1980.

Piše: Rale Nišević

Nakon više napisanih prozних dela, među kojim se, po estetskim merilima, svakako ističu dve knjige, uveliko poznat roman *Dom, sve dalji* (nagrada NIN-a za 1977) i veoma čitljivo romaneskno ostvarenje *Ljubavi Blanke Kolak*, koje se iz štampe pojavilo pre godinu dana i potvrdilo Petka Vojnića Purčara kao opredeljenog proznog pisca, savremenog po izrazu, dakle, i nakon ovakvog potvrđivanja u proznom iskazu, Purčar nam se sada predstavio zbirkom pesama *Kameno žito*. Knjiga je ostvarena, na izgled, van uobičajenih oblikovanja i rešenja lirskog iskaza u poetskom trenutku u kojem se pojavljuje. Pesme u njoj su jezički iščišćene, neretko prožete simbolikom, misaonošću, iracionalno lucidnim i zaumnim.

Kameno žito raznolika je zbirka po tematskom pristupu i u postupku, to jest tvorbi samih pesama. Višeslojnost u jezičkom oblikovanju stihova identifikuje se s pesnikovim govorom potkud nauštrb poetske slike.

Pokušaćemo da damo bliže odrednice ove Purčareve poezije, svevši je načelno na dve egzistencijalne teme i dileme ovog pesnika, a to su: ko smo mi danas i zašto smo ovde, gde su naši prapočeci; zašto je upravo sve ovako, a moralo bi, možda, biti drukčije. Makar imaginarno... Pesnik se ne miri, u neprestanom je sukobu s »postojecim« stanjem stvari u kojem obituje.

S druge strane je Purčarevo tematsko opredeljenje za ono izvorno, zavičajno, koje se mora sagledati iz ugla pesnikovog promatranja materijalnog sveta. Stoga je sve ovo obojeno svojevrsnim doživljajem sveta, strepnjom i blagim tonovima prolaznosti. Ovakav odnos prema svemu zavičajnom potvrđuje konotaciju da ovo nije u klasičnom smislu dominantni i uobičajeni pesnikov odnos prema zavičaju, rodnom kraju, domaji. Ovo je, pre svega, traženje »znaka, otiska«, »pepeo pepela«. Najčešće je to »kopanje noktima u toplu crnicu«, da bi je pesnik razgolitio, da bi pronašao ishodište prapočetka, burno sveljudsko prebivalište.

»Kopam noktima toplu crnicu
Ne bih li našao zaboravljeni pejzaž
Kap krvi na stidljivu zrnju žita...
Bilo šta da se potvrdim i produžim
Nalazim samo rasute kosti...«

Kako se očitava iz ovih stihova, zbirka *Kameno žito* je blezak jednog obitavanja, pesničkog iskustva koje se sažima u određenu pesničku konstelaciju, pesničko biće. Kroz stihove pesnik pomera razdaljinu svog bića i prostora, komunicira s onostranim, kroz pesmu pokušava da snatri nedosegnuto u prostoru razuma i lucidne iracionalnosti. Ta iracionalna, neretko metafizička konstanta, i kao ideja i kao motivika, nekako je topla obojena pesnikovim vremenom, življenjem i blagim prizvukom prolaznosti. U pesmi »Zar meni« jasno se očitava moment prolaznosti, to neuhvatljivo, spregnuto i neizbežno s kojim se pesnik oči u oči sučeljava, škrtro beleži, blago sugerije.

»Dolazi Starac u susret
Dolazim
Stišćem sebi ruku«

I mada ovaj fragment ima sličnosti s nadrealističkim pesničkom praksom, gde se kroz čutnju i segmente stvarnosti razotkriva golemo neizvesnost u trajanju, čovekovom življenju, Purčaru je poezija ona koja veruje u svet, trajanje, življenje. Po njemu, poezija »proizvodi, pokreće« energiju. »Treba živeti do poslednje ljubavi i njome pogoditi budućnost«. Ima nečega miljkovićevskog, »budućnost je tu«. Pesnikov moto je onirički: »pisati jezikom koji sanja«. Govoreći o prošlosti, Purčar sluti današnjost i sluti i traje za sutra, rije noktima po prapočecima i stvaralački tragajući za jezikom koji sanja...

NENAD GRUJIČIĆ: »LINIJE NA DLANU«,
»Prosveta«, Beograd, 1980.

Piše: Vladimir Kopicl

Među knjigama koje odslikavaju domete i osnovne tokove domaće poetskog izraza u okviru ovogodišnjeg kola ugledne "Prosvetine" biblioteke "Savremena poezija", pažnju nesumnjivo privlači i zbirka *Linije na dlanu* mladog novosadskog pesnika Nenada Grujičića.

Rođen 1954. godine, dakle doista pripadnik najnovijeg naraštaja mladih književnih stvaralaca, Grujičić je još pre dve godine privukao pažnju književne publike i kritike svojom prvom knjigom pesama *Maternji jezik*, čije su osnovne odlike bile izrazita neposrednost jezičkog iskaza i svojevrsna tematska obuzetost autora problematizacijom samih unutrašnjih činilaca poezije: poetskog jezika, čina, procesa, pa i samog bića i pozicije pesnika. U novoj knjizi Grujičić u glavnim crtama ostaje veran formalnom obrascu u čijoj su osnovi nenapregnut i transparentan jezički izraz i stih koji je, i pored prisutne razduženosti, linearan i lako prohodan, no predmet njegovog pesničkog interesovanja je sasvim drugog karaktera: osnovna problematika, tematska i značenjska ravan *Linija na dlanu* je ravan otkrivanja i razotkrivanja egzistencije i njenih odrednica u fizičkom, društvenom i psihičkom ustrojstvu čoveka i sveta.

Prvi ciklus pesama, pod naslovom *Zakon*, na planu ukupnih značenja iskazuje se kao pokušaj situiranja subjekta u ravan egzistencije putem njegovog uvođenja u ciklus rođenja-život-smrt, uz izraženo autorovo interesovanje za pokušaj pesničkog opisivanja i raščlanjavanja njegovog fiziološkog ustrojstva, obeleženo isticanjem funkcionalnih elemenata i trudom da se razume i ličnim izrazom interpretira mehanika i sveopšti sklop tela kao osnovna, elementarna odrednica ljudskog bića.

Sledeći ciklus pesama (*Prirodne pojave*) se u odnosu na celovito značenje knjige može očitavati kao pesnički pristup proširenoj ravni egzistencije (opet u cikličnom sledu), s razgranavanjem osnovnog plana delanja subjekta, njegovim uključivanjem u fizički i društveni svet (otac, majka, uticaj okoline) i naznakama zasnivanja krajnje pojednostavljene filosofije življenja.

Treći ciklus pesama (*Npr.*) označava produžetak poetske eksplikacije subjekta u kompletnom i realnom svetu. Njegove najuočljivije tematsko-motivske konstante su mogućnost i nemogućnost komunikacije, svest o ograničenosti slobode i prostora delanja subjekta, očitavanje svesti o apсурdu i neuklapanju u svet (kakav jeste), ironično intonirano ukazivanje na put razvijanja i ostvarenja ambicije kao na zalag mogućeg izlaza iz ne preterano ružičaste slike svakodnevnog života.

Prelazak gramatičke forme subjekta iz drugog lica jednine u prvo lice množine, unutar četvrtog ciklusa pesama pod naslovom *Od danas do sutra*, odgovara značenjskim tokovima teksta koji su posvećeni razmatranju sudbine vrste, situacije čoveka u zadatom svetu, uz negativističko određenje mogućnosti promene, ukazivanje na hipotetično čovekovo više stanje po poznatoj shemi uspon-pad u prošlosti (ili budućnosti) i izražavanje elemenata svesti o dualizmu duh/materija, čijem smo drugom članu, po Grujičiću, bliži i njime određeni, ograničeni.

Najbitnija značenjska odlika zaključnog ciklusa knjige *Nedoumica* je naslovom već nagovešteno odsustvo konačnog suda, stava, razrešenja. U igri života nema pobednika, nema jednostranog i unisonog koračanja »visoko, visoko«. Putevi u svim pravcima su otvoreni, ali nepoznati i uz to višestruko određeni nečim sudbinskim, ne potpuno jasnim, niti racionalno dokučivim, poput samih *linija na dlanu*.

Mada je ukupna slika značenja nove Grujičićeve knjige pesama očigledno obojena dosta tamnim tonovima, ona kao celoviti pesnički rezultat ipak nije na tragu nikakvog dubljeg pesmizma ili bilo čega sličnog. Naime, značenje pesničkog teksta nije jednako ukupnom pesničkom rezultatu koji on predstavlja, niti ga ono samo može u potpunosti reprezentovati i biti osnovni činilac za iskazivanje konačnih vrednosnih sudova. Pored toga, neophodno je ukazati i na one činioce i one bitne pesničke komponente *Linija na dlanu* koji imaju znatnog udela u tome da se ova knjiga ipak lakše prima, da se može čitati kao knjiga pesnički celovita, nepamfletska, sveža, itd., a to su izrazito prisustvo pesničke ironije, izvesne novine u Grujičićevom formalnom postupku, koje se ispoljavaju ne toliko na planu građnje oblika, koliko na leksičkom planu i u većjoj upotrebi jezičko-značenjskih obrta, kao i vrhovno književno dobro ove knjige — izraz tečan, neopterećen i lak, koji čini izvršnu protivtežu značenjskim težinama i oporostima brojnih njenih tekstova.

Kada se već govori o onome što čini konstante *Linija na dlanu*, neophodno je spomenuti i svojevrsnu ustaljenost, ako ne i monotoniju pesničkog oblika. Po svoj prilici, težeći jedinstvenosti i koherenciji pesničkih oblika koji čine knjigu, Grujičić kao da se priklonio ispunjavanju uvek istog, zadatog pesničkog obrasca: svaka pesma u ovoj knjizi je sazdana po istom modelu koji uključuje eksplikaciju teme, njegovu razradu i gotovo obavezni obrt s nekom vrstom zaključka, suda, igre sužavanja smisla s uzvičnikom na kraju. I sama neizostavna upotreba uzvičnika na kraju svake pesme nameće i iziskuje pokušaj tumačenja, zapravo pokušaj nalaženja prave njegove funkcije u ukupnom kontekstu *Linija na dlanu*. Jasno je da se pravilna upo-

treba uzvičnika na kraju svake pesme može tumačiti kao pesnikova težnja da se njime potcrta značenje teksta koje smo već dosegli pre uzvičnika. Takođe je jasno da upotrebu ovoga znaka možemo shvatiti i preko moguće namere autora da ovim ukaže na prisustvo vitalizma, želje za prkosom i otporom svim tammim naslagama smisla koje nose stihovi pojedinih pesama. Međutim, podjednako je moguće da se konstantna upotreba uzvičnika na kraju svake pesme očita i kao pesnikov nagonski (možda i nesvestan) pokušaj da se uvođenjem ovog stalnog eksklamativnog elementa uveća summa celokupnog pesničkog intenziteta, onog neuhvatljivog fluida pesničke snage, koji usled povremene razlivenosti i preterane razgovornosti Grujičićevog izraza svakako nije najuočljivija odlika njegove druge knjige pesama.

U međuvremenu

NOTES

petar jović

TAJANSTVENI NEIMARI I EGZOTIČNI KRAJOLICI IZA SIVILA SVAKODNEVICE*

SKRIVENI SISTEMI ČIJI KULTURNI DIGNITET JOŠ NE
UVIĐAMO DOVOLJNO

Nerijetko smo se mogli uvjeriti kako nam je još uvijek strano, daleko poimanje kulture, činjenica i činilaca kulture u samim njenim temeljima i u doslovnom smislu, na primjer, infrastrukтури. Da li postoji sistem električne energije, vodovoda, kanalizacije, za odvoz smeća, protiv zagađivanja čovjekove sredine, sistem telefonskih veza, radio i TV objekata, saobraćaja itd.? Nismo doista svjesni, najčešće, niti da je to sistem, niti koliko je on značajan, sve dok funkcioniše kako treba. Pa, u izvjesnom smislu, ni činjenice da sve to postoji i koliko je truda i sredstava iziskivalo u vrijeme izgradnje, a i kasnije za održavanje.

Trebalo bi, čini se, još više insistirati na tome da je, na primjer, odnos prema potrošnji vode i struje eminentno čin kulture. Ne mislimo samo na restrikciju i štednju, već podjednako i na nedovoljnu potrošnju, naročito vode. Nije nam zaista stalo do ironiziranja, ali ne bi bilo adekvatno našoj namjeri, odnosno glavnoj tezi, ako bismo ovaj problem (potrošnje) sveli na »higijenu«, pogotovo ako se ona — kakav je inače trend — na žalost, još uvijek posmatra odvojeno od zdravlja, od radnih učinaka i ukupnih odnosa sa saradnicima i članovima porodice — kao nešto čisto estetske prirode, kao pitanje bontona i sl. (uzgred da napomenemo kako nije slučajno što se upravo pravila lijepog ponašanja najsporiše prilagođavaju promjenama u društvu, jer u velikoj mjeri su ona nametnuta »visokom kulturom«, odnosno potrebama i interesima povlašćenih, nadmoćnih i sl., i u svakodnevnom životu nikada nisu intimno ni prihvaćena. Međutim, jedan dio tih pravila — onaj koji se tiče nužnosti da čovjek bude strog prema sebi, u ličnoj higijeni posebno, izvorni je zakon svakodnevnoživota, s tim da su odstupanja, gledano na širem istorijskom planu, najčešće bila prkosni odgovor povlašćenom i način potvrđivanja vlastite egzistencije i neuništivosti slobode potčinjenog.)

Dvosmislenost pa ni višeznačnost pojma potrošnja — stimulacija ili restrikcija, na primjer, zavisno od navika i situacije, nije dovoljna da radikalno usmjeri pažnju na povezanost potrošnje i proizvodnje, a u jednom smislu i produktiviteta, odnosno stvaralaštva i konzumiranja kad je riječ o kulturi, te se i svakodnevni život, pa zajedno s tim i mjesna zajednica, odnosno sve ono što je u ambijentu čovjekovoga staništa, najčešće identifikuje s onim što kao predikat ima samo potrošnju.

Uz to ponekad ide bezpoštedna kritika potrošačkog mentaliteta i masovne kulture, masovnih komunikacija i sl. Da je ta kritika u cjelini ipak neosnovana, a po svojoj vokaciji antidemokratska, nije se teško uvjeriti, ako imamo u vidu sve aspekte aktivizma i stvaralaštva čovjeka i društvenih grupa u našem savremenom društvu.

Značajan doprinos širem i potpunijem predstavljanju stanja i tendencija u kulturi, pa i u takozvanoj elementarnoj, daju štampa, radio i, osobito, televizija. Kulturni, obrazovni, sportski, ali i dnevno-politički programi svjedoče o vrijednim primjerima stvaralaštva na svim područjima života i rada, kao i o naporima društva da se, na temelju kritičke valorizacije, šire posreduje kulturna baština svih naroda i narodnosti.

TELEVIZIJA KAO FAKTOR PASIVIZACIJE I AKTIVIZMA

Istina je da program televizije pretvara gledaoca u pasivnog konzumenta i — što je svojevrsni paradoks — tim više što je program bolji. Ali ne treba zanemariti efekte koje taj program ima za ukupni aktivizam i odnos gledaoca nakon što se odvoji od TV aparata. Takođe se nema u vidu ogroman napor koji, u fazi pripreme, snimanja i emitovanja, čini televizija, a to su

stotine i hiljade radnika, stvaralaca, novinara i spoljnih saradnika. To zaista masovno stvaralaštvo je tim vrednije i značajnije što za naše uslove najčešće znači prvi susret i prvo iskustvo, odnosno otkrivanje novog i traganje za neotkrivenim, ne samo u tehnici.

Zaista se vrlo često i olako osuđuje televizija i ne uočavaju njeni efekti za dalji razvoj kulture, a ti efekti su nerijetko i empirijski provjerljivi. S druge strane, televizija je još uvijek — kao novi medij — u povlašćenom položaju u odnosu na radio i štampu, čije se pozitivno djelovanje, naročito radija, uzima kao nešto normalno, tako standardno i uobičajeno da više i ne zahtjeva posebno širu pažnju kritike. U posljednje vrijeme se, međutim, taj odnos mijenja, što je, između ostalog, i odgovor teorije i kritike na značajne napore i radija i štampe.

U štampi je, čini se, kultura još uvijek najviše rubricirana i uglavnom usmjerena na knjigu, a ukupni sadržaj (štampe) suviše politiziran, sa stanovišta pristupačnosti jezika, odnosno načina saopštavanja, u izvjesnom smislu i elitistički i normativistički usmjeren.

Zajedničko je za sva sredstva informisanja, posebno za radio i televiziju, da »žude« i »vape«, jure za običnim čovjekom, čovjekom iz svakodnevnog života, u ovom slučaju i anonimnim za širu javnost. Zašto? Zato što iz njega progovara punina individualnog i socijalnog života. A to se dešava, opet, samo tada kada je, između ostalog, i prije svega ostalog, status tog čovjeka rezultat njegovog mukotrpnog rada, a prirodna otvorenost u iznošenju svojih interesa i pogleda ničim sputana.

Televizija, bez sumnje, dosta cjelovito, no ipak nepotpuno, odražava puls i ritam svakodnevice. Ipak je ta slika bližnja u odnosu na realne tokove svakodnevnog života. Drugim riječima, on je neizreciv i neprenosiv. Dio magnetizma televizije i drugih sredstava javnog informisanja ima izvor i u čovjekovom stalnom očekivanju da će naići na onu pravu riječ koja će, konačno, izreći i ono neizrecivo.

U programu televizije, u pojedinim emisijama i prilozima, možemo se susresti i sa, najblaže rečeno, čudnovatim i paradoksalnim primjerima tretmana kulture. Na primjer, kada reporter na informaciju, koju mu saopštava sagovornik — aktivista u jednoj seoskoj mjesnoj zajednici, da je u selu izgrađen vodovod dužni pet kilometara i telefonska linija, postavlja sljedeće pitanje: a da li ste šta uradili u kulturi?

STARO I NOVO, ISTO I MALO DRUKCIJE, PONAVALJANJE I STVARANJE U NAUCI, UMJETNOSTI, KULTURI I SVAKODNEVNOM ŽIVOTU

Odnos nauke i umjetnosti prema svakodnevnom životu i mnogostruke relacije između njih zaslužuju posebnu pažnju. Ovdje ćemo ukazati samo na neke aspekte.

Svakodnevni život nauka je tako reći uvijek stavljala u zgrade, ali samo privremeno, jer mu se ponovo vraćala — zbog provjere, primjene, dopune. S druge strane, umjetnost i nije imala drugi »predmet« izuzev svakodnevnog života. Čak je i muzika izražavala ono što je bilo komplementarno gruboj svakodnevnici, dok apstraktno slikarstvo, na primjer, izražava stupanj razvoja svakodnevnog života na kojem on prodiere do strukture.

Ali ono što, čini se, radikalno razdvaja nauku i umjetnost od svakodnevnog života jeste novo što su one donosile u taj život. To se ne može sporiti. Međutim, dublja analiza svakodnevnog života upućuje na zaključak da je upravo traganje za novim onaj čarobni ključ koji je skrivao odgovore na pitanja i o nebrotjenim, na prvi pogled nerazumljivim, neshvatljivim postupcima ljudi iz svakodnevnog života. Ta žudnja za novim u svakodnevnom životu, bilo da je riječ o novom proizvodu, sitnoj inovaciji u tehnologiji, nekoj beznačajnoj promjeni u svakodnevnom, rutinskim radnjama i postupcima, ili pak o čudnovatim ponašanjima ljudi (na primjer: napuštanje udobnog porodičnog života, konformnog stana, i počinjanje iznova, zatim »prevara« u braku i uopšte napuštanje jedne grupe, društva ili »društva«) — ostalo je sve do danas uglavnom skriveno kao jedan od značajnih uzroka. Na tom nivou, svakodnevni život se pokazuje ne samo kao ravan nauci i umjetnosti, nego ih po onom novom što donosi i pojedinačno i ukupno daleko nadmašuje.

Nije teško uvjeriti se kako danas mnogi naučnici uživaju slavu i popularnost koju uopšte ne zaslužuju, ne samo zato što su njihova otkrića rezultat, između ostalog, i brojnih bezimernih prethodnika ili saradnika, nego i hiljada i hiljada bezimernih inovatora iz svakodnevnog života.

Doista, sistem obrazovanja, a tu uključujemo i sredstva javnog informisanja, u tom pogledu su preko svake mjere nekritični prema zaslugama znanih, a duboko nepravedni prema inovacijama i drugim vrijednim rezultatima anonimnih iz svakodnevnog života. Ali, svakodnevni život odgovara na to svojim »neznanjem«. On, naime, neće, a ne da ne može, da zna o tamo nekim veličinama koje praktično ne osjeća.

Odioznost prema svakodnevnom životu vezana je naročito za nagli razvoj nauke. Mnoga praktična iskustva, znanja i vještine, koji su se mogli naći samo u svakodnevnom životu, kod običnog, svakodnevnog čovjeka, rijetkog ali ipak svakodnevnog, tj. samoukog, daljim razvojem nauke, tehnologije i tehnike, postala su dostupna širem krugu ljudi. Paradoksalno je ali činjenično: postala su više svakodnevna, ali ne kao rezultat svakodnevice u uobičajenom značenju, nego kao posljedica primjene tehnike